

Legenda haiducului Radu' mării

de Emilian Laurențiu Turbatu
corectare și adaptare Carmen Ștefania Băleanu

Odată de mult, pe vremea legendelor și a poveștilor, trăia pe meleagurile noastre - prin satul Moșteni-Greci - un flăcău pe nume Radu. Taică-său fusese viteaz mare, în oastea de panduri a Domnului nostru, Tudor din Vladimiri. Gheorghe Anghel, haiducul, după înăbușirea revoluției de la 1821, fugise să se ascundă printre mușcelele noastre și prin munți, pentru că știa că pe-aici, oamenii nu-s mișei și vânzători. După ce se ascunse de biciul stăpânirii prin mai multe mânăstiri, cunoscu o fată blândă și harnică, Despa pe nume, pe care o luă de soață și se duse după ea la Moșteni-Greci. Încercă să schimbe sabia cu plugul și, oh, cât încercă! An după an, muncea din greu pe pământul boieroacei Nănescu. Zi și noapte. Dar toată mica lui familie, nevasta și cei doi copii, îi erau mai mult înfometate. Așa că Gheorghe Anghel luă din nou sabia din cui și se întoarse la haiducie. Numai că, într-o zi blestemată, ceata lui pieri de pe fața pământului și nimeni nu știu cum și unde.

Radu, deși încă era copil pe-atunci, fu luat clăcaș, ca să slujească la Năneasca boieroaca și se luptă la rândul lui cu viața, încercând să pună o pâine pe masă pentru maica și sora lui. Numai că, în vremurile acelea, nu era de-ajuns să muncești din greu ca să nu mori de foame.

Obosit și îndârjit de lipsuri, Radu Anghel asculta în serile lungi de iarnă, poveștile lui moș' Ilie, alt pandur de-al Domnului Tudor și vechi camarad de arme de-al lui taică-său. Într-una din aceste seri, flăcăul intră în bojdeuca moșneagului din vâlcea, abătut tare și cu o privire neagră.

- Intră Radule și stai jos, îl pofti celălalt. Da' ce ești așa de întristat?

- Tataie Ilie, nu mai știu ce să fac. Orișicât m-aș gândi și oriunde m-aș întoarce, nu găsesc ieșire. Orișicât aș munci și m-aș zbate, nu răzlesc. Și mă întreb: oare asta are să fie viața mea de-aici încolo? Asta-i soarta mea? Să muncesc și să-i văd pe toți cei ce-mi sunt dragi, răbdând de foame? Că nu pot nici să mă arunc în râpă, să termin cu suferința, că n-am cui să le las pe maică-mea și soră-mea. De ce moșule, de ce-i așa viața?

Bătrânul oftă și se uită câteva clipe în foc.

- Viața, băiatul meu, e cum ne-o fac alții. Popa o să-ți spună altfel ... o să-ți spună că viața e așa cum ne-o facem noi înșine. Dară nu-i adevărat. Ce știe popa despre viața celor săraci? Ce știu îmbuibății care se hrănesc din sudoarea noastră, despre foame și muncă grea? Ei nu știu decât să ne ia și cenușa de sub spuză. Iară viața-i așa, pentru că noi oamenii suntem altfel.

Vezi tu, animalele și găzele care trăiesc împreună, sunt de 2 feluri: truditarii și războinicii. Truditarii fac tot ce le trebuie celorlalți: adună de mâncare, clădesc vizuine, mușuroaie sau cuiburi și îmbogățesc totul în jur. Ceilalți, războinicii, îi apără pe truditarii și păzesc bogăția haitei sau a roiului sau a mușuroiului, împotriva altor războinici, ieșiți după pradă.

Însă noi, oamenii, mai suntem și de un al 3-lea fel: viclenii. Aceștia sunt urmașii urmașilor unor războinici, care au păstrat ceea ce au supus strămoșii lor cu puterea sabiei. După cum pe urma lupilor vin corbii ca să curețe oasele, așa au venit și acești vicleni și, încetul cu încetul, au luat totul de la truditarii.

Se spune că prin alte părți, pe la nemți și austrieci, învinșii sunt lăsați în pace câțeva vreme, ca să prindă iarăși cheag, după ce-au fost sângerate. Dar pe la noi valahii, nu-i așa. La noi, stăpânirea ne supune după cum au învățat de la turci. Turcii au găsit o cale ca să-i supună pe învinși, ca să nu-i lase să se ridice apoi. Anume, oamenii de arme, nu sunt de-ai pământului și nu-și apără glia. Iar când pământului se ridică la răscoală, pe ceilalți nu-i doare când îi omoară, căci pentru ei sunt străini. Ienicerii sunt numai copii de suflet de-ai lui Allah, luați de mici drept tribut de prin toate țările

și învățați meseria armelor. Câțiva dintre ei sunt truditori ai pământului și nu războinici, așa că nu au tragere de inimă către sabie. Aceștia mor întâii în luptă.

Domnitorii români au învățat de la turci, așa că au stins oștirea pământeană. Însă, cum nu iau tribut în copii, au adus războinici de prin țările megieșe de și-au făcut oștiri de arnăuți. Truditorii nu știu să se războiască, așa că-i de-ajuns o mână de arnăuți înarmați, ca să țină în frâu o țară întreagă de pălmași fără arme.

Însă ce facem atunci cu războinicii noștri? Aceștia nu sunt buni la muncă la câmp. Despre taică-tău, Năneasca boieroaica a scornit că ar fi fost leneș ... de-asta s-ar fi dus la haiducie. Dar nu-i așa. Taică-tău a muncit la brazdă de stătea numai cu palmele însângerate. A tras din greu, încercând să răzbească. Dar munca pământului nu era pentru el. Nu-i de-ajuns să tragi din greu ... mai trebuiește și să te pricepi. Iară el nu se pricepea decât la meșteșugul armelor. Munca pământului are știința ei, pe care el nu o stăpânea, după cum nici eu nu am stăpânit-o. Iară tu ești ca noi. Putem să muncim cât am vrea, putem să ne zbatem și să încercăm cât am încerca ... tot nu reușim. Vitejii nu se duc la plug, ci la sabie.

Cât despre vicleni, cum aceștia nici nu muncesc, nici nu se războiesc ... iau prin înșelăciuni și pungășii ceea ce nu li se cuvine. Și trăiesc pe spinarea truditorilor. Viclenii au născocit stăpânirea asupra pământului, așa că acum le iau altora pământurile cu vicleşugurile lor. Au născocit și banii, de care se folosesc ca de un bici, cu care îi supun pe ceilalți. Pentru că ceilalți, fie că nu au bani, așa că iau cu camătă, devenind astfel robi, fie au o chiverniseală, care se mistuie ca fumul atunci când viclenii înnăbușe puterea banului.

Flăcăul se uită încruntat la el, neînțelegând.

- Păi judecă și tu, acum 10 ani, o găină o luai cu un creițar, iar acum e cinci. Pe o vacă dădeai 2 galbeni - acum scoți din chimir 10. Atunci, chiverniseala se mistuie ca roua în zori.

Iară ca să-și întărească stăpânirea asupra pământului, viclenii au mai născocit și niște hârtoage care spun că nu poți să te duci unde vrei. De pildă, dacă te așezi sub stejarul acela să mănânci, atunci vine boieroaica Nănescu împreună cu arnăuții și-ți spune că nu ai voie să te așezi acolo, că este pământul său. Și are hârtoage scrise de vicleni de-ai ei ... poate chiar de ea însăși, care spun că aceasta e adevărat.

Înțelegi ce vrea să zică asta? Cum să iei în stăpânire pământul? Cum să iei în stăpânire aerul sau apele sau stelele. Viclenii aceștia se ridică în fața celorlalți și spun "pământul acesta e al meu, pentru că l-am cumpărat sau mi-a fost lăsat de moșii și strămoșii mei", iar acestora le-a fost lăsat de către strămoșii lor. Iar acestora le-a fost lăsat de către Dumnezeu, după cum stă scris în acest hrisov de la începutul vremurilor.

Cu aceste două născociri, banul și stăpânirea pământurilor, viclenii au ajuns de mână lumea așa cum vor ei.

- De unde-ai învățat toate acestea, tataie Ilie? Întrebă celălalt uluit.

- Din viață, măi flăcău. Vitejii ca noi trăiesc puțin, dar aprins. Ardem cu flăcări mari, care îi aprind pe toți cei din jur și ne stingem tineri. Iară eu nu am murit când se cuvenea - că nu m-au obicnit nici glonte, nici paloș - ci am rămas cu durerile bătrâneții ... și cu gândurile. Eu știu că și tu Radule, când îi mai crește, ai să te duci la haiducie, că așa li-e datul voinicilor. Până atunci, ai să încerci și tu, ca și tătâne-tău, să fii truditor, dar nu ai să izbândești. Când are să ți se ia, ai să te ridici la voinicie, iar eu, până atunci, am să te învăț meșteșugul armelor.

În noaptea aceea, Radu nu putu să adoarmă. Cu cât se gândea mai mult, cu atât mai mult îi dădea dreptate lui moș' Ilie.

A doua zi munci la săpat până ce i se însângerau mâinile. Dar nu avea spor la spartul pământului de-abia dezghețat. Fie nu strângea sapa de-ajuns, iar aceasta îi zbură din mână, fie o strângea prea tare și coada sapei se umplea de sânge. Ceilalți clăcași vrură să-l învețe să "simtă brazda" ca să lovească

mai tare sau mai încet, după cum pământul era mai sfărâmicios sau mai împietrit. Însă flăcăul nu simțea brazda și pace.

Boier Jorj - Gheorghe, pe numele lui de botez, nepot de-al Nănoaicei boieroaica, pe care-l școlise la Paris cu ani în urmă - veni călare să vadă cum îi muncesc oamenii. Când Radu îl fulgeră cu o privire plină de ură, celălalt îl croi cu biciul pe spinare.

- Ce-i mișelule - strigă el - mă sfidezi tu pe mine?

Radu mai primi un bici pe spate și își lăsă ochii în jos.

Seara se duse direct la moș' Ilie.

- Tataie Ilie, am venit să mă înveți meșteșugul armelor. Numai că nu am sabie.

Moșneagul îl privi zâmbind.

- Radule, meșteșugul armelor nu înseamnă doar să tai cu sabia. Meșteșugul armelor se învață întâi în minte. Așează-te coala pe laiță și spune-mi ce cugeți tu despre cele ce le-am vorbit aseară.

Flăcăului îi scânteiară ochii și îl înjură apăsător pe boier Jorj, pe arnăuți, stăpânirea și pe toți cei care huzureau pe spinarea poporului. Tot trupul îi tremura de furie. Moșneagul clătină din cap.

- Radule, Radule, la ce-ți folosește să sudui? Crezi că pe toți acești vicleni îi doare că-i vorbești tu de rău pe la spate? Nu te mai gândi la ei, decât ca să te socotești cum să îi prigonești după cum ne prigonesc ei pe noi.

- Așa-i tataie, răspunse flăcăul după cele câteva clipe, câte îi trebuiră ca să i se potolească suflarea și furia. Dar cum ai să mă înveți meșteșugul armelor fără sabie? adăugă el după câteva clipe de tăcere. Fără să îmi arăți loviturile cele măiestre despre care povestesc baladele. Și cum am să deslușesc știința trasului cu pistolul, fără să mă învăț cu zborul glonțului?

- Acestea, fătul meu, sunt lucruri doar de noi știute. Nu e nevoie să-ți înveți brațul să mânuiască sabia, pentru că o să-ți înveți mintea, iar atunci când vei ridica sabia, mâna va ști ce să facă. La fel și cu pistolul - îi de-ajuns să-ți spun tot ceea ce-i de știut despre măiestria armelor de foc și ai să nimerești semnul chiar din întâiul glonț. Și în luptă dreaptă, am să-ți spun ce trebuiește făcut, iar tu ai să-ți amintești chiar și în focul luptei. Pentru că aceasta este ceea ce ne deosebește pe noi, războinicii. În iureșul luptei, atunci când toți ceilalți se deznădăduiesc, se apără, sau fug să se ascundă, noi ne păstrăm mintea limpede. Nu ne înfierbântăm, ci ne apucăm numaidecât să ne socotim cum să învingem. Iară odată ce ne-am pus mintea, izbânda este ușoară.

Bunul Dumnezeu ne-a făcut altfel pe noi. Suntem mai iuți, auzim mai bine, vedem mai bine, ținem mai abitir la băutura și iubim femeile mai aprins. Dară nu ne-a dat nici răbdarea, nici bucuria de a vedea cum cresc roadele sub mâinile noastre. Noi suntem ca vârful săgeții, iar truidorii sunt ca lemnul. Ne sprijinim pe ei, iar ei se biziue pe noi. Datul nostru este să-i apărăm și să nu uiți vreodată să-i cinstești și să-i ajuți.

Ca să fii un războinic întreg, nu e de-ajuns să stăpânești măiestria armelor. Mai trebuie să deslușești și înțelesul vieții. Și asta începusem aseară să-ți deslușesc. Ai priceput toate cele ce-am vorbit?

- Drept să-ți spun, nu prea am înțeles ce-ai spus despre stăpânirea pământului. Pământul e al unui stăpân, nu? Cum ar putea pământurile să nu fie ale cuiva?

- Stăpânirea asupra pământului se sprijină, din rădăcinile ei cele mai vechi, pe furtișag făcut cu puterea armelor. Odinioară, un războinic uitat de vreme, le-a furat pământurile celor care le munceau și i-a omorât. Apoi, li le-a dat în stăpânire, cu hrisoave, celor care l-au ajutat. Numai pentru urmașii lor aveau însemnătate aceste hrisoave. După aceea, pământurile au trecut din mână în mână, iar hrisoavele au ajuns lege ... până ce a venit următorul năvălitor, care a scris alte hrisoave. Și alții au venit și le-au luat în stăpânire, iar gliile au ajuns să fie stăpânite, nu de către cei care muncesc, ci de către cei care viclenesc.

Despre puterea banului și vicleșugurile celor care-l cârmesc, am să-ți deslușesc mâine seară. Iară tu Radule, știu că ai să înțelegi numaidecât, pentru că văd în tine de pe acum, războinicul care ai să fii.

- Tataie Ilie, dacă te înșeli? Dacă nu este nimic adevărat din ceea ce ai spus despre mine, iar eu nu-s alta decât un truditor, care-i oleacă mai nepriceput decât ceilalți? Spuneai că în iureșul luptei, noi ne păstrăm mințile ... dar cu mine nu este deloc așa. Mă înfurii și înjur și am poftă de a ucide atunci când mi se pune cineva împotriva.

- Asta pentru că ești flăcău. Când ai să ajungi bărbat, ai să te stăpânești ... atât cât trebuie. Știu fără îndoială că ești un războinic, pentru că te cunosc după uitătură. Cei ca noi au o căutătură de vultur, pe care ai să înveți și tu să o cunoști, ca să-i strângi în juru-ți pe cei ca tine.

- Și ce spuneai despre vicleni? Boier Jorj este unul dintre aceștia, asta știu, dar oare nu sunt și târgoveții vicleni? Că și aceștia ne iau gologanii.

- Nu. Vicleni sunt aceia care ne iau totul fără să dea nimic în schimb. Un potcovar sau un aurar sau un crâșmar, ne dau ceva pentru ceea ce iau de la noi. Boierii ne iau roadele muncii și ne dau înapoi cât să nu murim de foame. Popii ne iau bani și pământ și ne dau înapoi doar vorbe goale.

- Tataie! Nu vorbi așa de Dumnezeu!

- Dumnezeu nu-i totuna cu popimea. Bisericile au strâns averi mai abitir ca boierimea. Le cer pământurile celor care sunt pe moarte, făgăduindu-le raiul. Iar bieții păcătoși cu un picior în groapă, își lasă copiii și nepoții fără pământ, nădăjduind că își spală păcatele dacă îl dau bisericii. Iară biserica nu e Dumnezeu. Popii noștri sunt ca fariseii din cartea sfântă și n-ai să vezi vreunul spalând picioarele drumetilor obosiți. Mai degrabă au să dea drumul la câini când vine vreun flămând să ceară o coajă de pâine.

Flăcăul făcu ochii mari. Restul serii îl ascultă uimit pe bătrânul care îi dezvăluia lucruri la care nu se gândise niciodată. În încheiere, moș' Ilie îi spuse:

- Și nu uita Radule, când te-i duce la haiducie, să petreci și să chefuești, cu băutura și femei, ca și cum ai muri mâine. Pentru că se prea poate să mori mâine. Fără asta, nimeni nu poate să-și păstreze mințile întregi, trăind fiecare zi în umbra morții.

Anii trecură repede, iar flăcăul deveni bărbat. Timp de patru ani, Radu învătă meșteșugul și măiestria armelor, dar fără să atingă vreodată sabia sau pistolul. Moșneagul îi ciopli o flintă, o sabie și un pistol din lemn de salcâm, pe care le îngreună cu bolovani, ca să-i întărească brațele. El și moș' Ilie, purtaseră în minte nenumărate bătălii, iar bătrânul pandur îl covârșea cu întrebări, cum ar fi "unde ții celelalte degete când zvârli cu hangarul și până unde ridici mâna stângă" sau "unde trebuie să fie așezat piciorul drept, atunci când împungi cu sabia înspre gâtul dușmanului". Încetul cu încetul, Radu învătă toate acestea, iar de-acum, în timpul bătăliilor închipuite cu moșneagul, își așeza mâinile sau picioarele acolo unde trebuia, fără să se mai gândească, de-ai fi zis că are o sabie sau un pistol adevărat în mână. Cel mai repede învătă lupta dreaptă, căci moșneagul - deși ajuns la 80 de ani, încă mai avea oleacă de putere.

După acești patru ani, Radu devenise un luptător desăvârșit și cei din jur îl respectau, iar mișei și răii chiar îl temeau. Însă pe moșneag îl cam ajunseseră bătrânețile din urmă. De-acum de-abia șontăcia până la buturuga din fața casei, pe care se așeza mai mult pe pipăite, că-l lăsase și vederea.

În câte o seară mai călduroasă, îi deslușea învățăcelului său tainele și mersul acestei lumi, iar tânărul prinse o ură fără margini pe orânduirea aceasta, în care bogații huzureau fără griji și în trândăvie, iar cei care munceau, trăiau de pe o zi pe alta, înfometăți și albiți de tineri de necazuri.

Radu venea pe la moș mai rar, pentru că avea de-acum alte treburi. Rada o fată liniștită și răbdătoare, îi devenise nevastă. La vârsta de 23 de ani, când plecă la haiducie, Radu avea deja doi copii cu ea, apoi îi mai făcu încă patru.

Femeia îl iubea pătimaș și își îngrijea casa și copiii trudind din greu. Nu-i luă prea mult timp să înțeleagă că soțul ei este plămădit altfel, iar câteodată râdea și plângea în același timp, când îi vedea încercările de a munci la câmp sau pe lângă casă. Pentru că nimic nu știa să facă bine. Totuși, în ciuda tinereții sale, la el veneau sătenii atunci când aveau vreo neînțelegere, pentru că voinicul era chibzuit, nu se pripea și știa ca nimeni altul să găsească adevărul prin noianul de vorbe rele ale împricinaților.

Atunci când se isca vreo ciorovăială, la crâșmă sau la vreo nuntă, se băga între certăreți, oricâți ar fi fost și-i împăca fie cu vorbe, fie cu puterea pumnului. Iar când le vorbea sătenilor despre vitejii trecutului sau despre răzmerițe, toți îl ascultau vrăjiți, iar piepturile li se umflau de speranță. Pe cei mai avuți îi îndemna să-i ajute pe cei mai necăjiți și pe orfani și pe cei fără de nici unele. Însă cu toții erau săraci, așa că ajutorul era mai mult în muncă. Duminicile, mai ales, mergea împreună cu câte 5-6 săteni în putere să-i taie lemne vreunei bătrâne sau să-i cosească fânul vreunei vădane cu mulți orfani. Tuturor acestor femei le zicea "mamă", iar acestea îi ziceau "Radul mamei". Încetul cu încetul, Radul mamei fu cunoscut prin satele megieșe drept acela care îi ajută pe sărmani și toți îl prețuiau, chiar dacă nu el era cel care tăia lemnele sau cosea iarba.

Numai popa cam strâmba din nas când auzea de Radul mamei, pentru că din cauza lui, enoriașii dădeau mai rar pe la biserică, iar darurile pe care le primise în trecut, acum se împuținau, căci se duceau la săraci. Și boieroaica Nănescu auzise despre îndemnurile lui Radu la răzvrătire, așa că îl puse pe boier Jorj să afle ce și cum.

Revoluția de la 1848 veni și trecu, fără să aducă vreo schimbare în viețile clăcașilor valahi. Ghica Vodă abdicase, iar Știrbei Vodă schimbă câteva biruri pe ici pe colo. Boierii se zburliară împotriva acestor schimbări și-i otrăviră anii de domnie, făcându-l să plece, apoi aducându-l înapoi. Totuși, povara plății birurilor, tot pe săraci cădea. Aceiași ciocoi îi jecmăneau, ca mai 'nainte și aceiași arnăuți îi schingiuiau.

La vreo 2 ani după revoluție, boier Jorj îl chemă la el pe Radu, în timp ce boieroaica Năneasca era dusă la băi la Baden-Baden. De cum intră în conac, doi arnăuți se așezară de-a dreapta și de-a stânga lui, la un pas în urmă. Îl duseră așa până la cabinetul boierului, care îl aștepta în spatele unui birou frumos sculptat.

- Anhele - începu acesta cu o grimasă - am auzit că-i îndemni pe săteni la răzmeriță. Și că le zici că pământurile mele, adică cele ale mătușă-mii, ar trebui să fie ale lor. Așa-i?

Radu se uită la el calm și răspunse într-un târziu:

- Eu le deslușesc oamenilor adevărul. Ei vin la mine cu întrebări și cu necazuri, iar eu îi ajut. Ar avea mai mult ajutor de la un om bogat, dar se mulțumesc și cu mine.

- Am auzit că le spui la oameni să pună mâna pe furci și să îmi ia pământurile.

- Eu le spun, boierule, că ei sunt oameni, nu vite de povară, iar oamenii ar avea parte de dreptate, dacă strămoșii lor nu ar fi fost înșelați de orânduirea țării.

Un arnăut ridică bâta făcându-se că-l lovește, însă Radu nu se clinti - învățase să cunoască semnele după care știa când cineva lovește cu-adevărat sau doar se preface. Arnăutul îl privi nedumerit, pentru că era întâia oară când ridica bâta asupra cuiva care nu se chircea privindu-l îngrozit și neputincios în același timp. Boier Jorj ezită o clipă, apoi spuse îndârjit:

- Te știi de mult Anhele și știi că ești leneș ca un porc sătul. Și știi de la oamenii mei că ai zis în sat la oameni să se răscoale. La toți zdrențăroșii care trândăvesc la țuici și cărora le dau saci și saci cu grâu, din hambarul meu, ca să nu moară de foame.

- Leneși. Trândavi. Câțiva saci de grâu din miile pe care le strângi de pe urma muncii lor. Ai fost vreodată la sapă boierule? Sau la coasă? Ai muncit vreodată în viața dumitale?

- Să muncesc eu? Măi mișelule, așa îmi vorbești tu mie? Eu nu am nevoie să muncesc, eu am pământuri pe care ...

- Pământuri pe care înaintașii dumitale le-au furat de la ai noștri.

Boier Jorj se înroși de mânie. Scoase un sunet găuit și făcu un semn înspre arnăuți. Aceștia ridicară bâtele și loviră. Însă Radu nu mai era acolo. Fulgera ca o năpârcă încoace și încolo și, dintr-odată, un arnăut se trezi că Radu se apleacă, apoi îi trece mâna pe sub cap cu tot cu bătă și i-o smulge. Celălalt arnăut nu înțelese cum s-a întâmplat aceasta, dar auzi două pocnituri. Se uită rătutit încercând să se adune, dar mai simți două lovituri în spatele genunchilor. Înainte să îl îngenuncheze durerea, mai auzi o pocnătură în cap și fu învăluit de întuneric.

Celălalt arnăut duse mâna la pistol, dar nu mai avu timp. Radu îl lovi chiar cu bătă lui în încheieturile mâinilor și în coate, făcându-l să țipe de durere și să-și lase brațele în jos. Tânărul clăcaș se răsuci pe neașteptate și ajunsese în spatele lui. Îl luă pe arnăut de spatele laibărului și-l împinse către boier Jorj. Abia acum văzu arnăutul că boierul scosese dintr-un scrin de abanos, un pistol cu 12 țevi, făurit cu mare migală de către meșteri nemți și adus pe bani mulți în țară. Pistolul era îndreptat chiar către pieptul său.

- Nu trage boierule! strigă arnăutul înfricoșat.

Boier Jorj ținti în stânga și în dreapta arnăutului, pe care Radu îl împingea către el, unduindu-se ca un lup tânăr. Ajuns la doi pași, i-l împinse pe celălalt în brațe, apoi îl lovi năprasnic peste mâna în care ținea pistolul și în creștet, după care se răsuci și-l lovi din cealaltă parte, între umăr și gât. Din elanul răsucirii, lovitura fu crâncenă, iar din umăr se auzi trosnind un os. Boierul strigă ascuțit, apoi primi o bătă în cap și căzu fără cunoștință. Arnăutul îl urmă într-o clipită.

Radu îi privi o clipă pe tustrei, întinși pe jos, apoi se întoarse înspre servitorii care intraseră în cabinetul boierului. Ridică bătă, iar ceilalți se mistuiră fără urmă.

Se aplecă și culese pistolul de pe jos cu amândouă mâinile, ca pe un trofeu cuvenit învingătorului. Se uită atent la cele 12 țevi și la mecanism, înțelegând imediat cum funcționează. În trei pași se apropie de dulapul din lemn de nuc încrustat și luă în mână lacătul mare. Nu se uită la el decât o jumătate de clipă, apoi trase două gloanțe în lăcașul pentru cheie și deschise amândouă ușile dulapului. Ochii îi căzură de îndată pe două lădițe de lemn cu cartușe, apoi pe scrinurile cu giuvaiericele și pungile cu bani.

Luă cât putu să ducă și mai luă și pistoalele arnăuților, pe care le băgă în cingătoare. Trecu pe la grajduri, unde prinse de dârlogi armăsarul boierului, sub privire temătoare ale rânțașului. Ieși sub lumina soarelui, încălecă și porni la pas. Ajunsese deja departe când începură strigătele și înjurăturile la conac.

Când ieși pe poarta cea mare, Radu Anghel, robul clăcaș, încetase să existe, locul său fiind luat de către Radul mamei, haiducul.

- Nevastă - strigă Radu intrând în cocioabă - lasă tot și ia copiii. Mergem la Câmpulung.

- La Câmpulung?! Da' ce-i bărbate?

- Radule - înțelese maică-sa uitându-se la pistoalele din cingătoare și la desagiile grei - l-ai omorât pe boier?

- Nu. Dar o să vină după mine numaidecât. Până atunci, trebuie să plecăm. Că altfel au să vă chinuie până îi spuneți unde sunt.

Nevastă-sa o zbughi spre leagănul copilului, dar maică-sa oftă, închizând ochii.

- Eu nu plec, Radule mamă ... ce să caut eu la Câmpulung? Mie aici mi-e locul.

- Mamă, nu-i vreme ...

- Nu Radul mamei, nu plec, îi tăie ea vorba apăsător. Am să stau câteva zile la moș' Ilie, până s-o liniști treaba. Tu ia-o pe Rada și pe copii și duceți-vă la Câmpulung.

Nu reuși s-o facă să-și schimbe hotărârea, așa că o duse la bătrân și plecă după ce le lăsă o pungă de galbeni și le spuse să zică la toată lumea că a plecat la București.

În regiunea Câmpulungului acelei epoci, rari erau iobagii și clăcașii, căci țărănimea era compusă din pălmași sau din țărani liberi, care nu erau legați pământului, așa cum erau ceilalți.

Radu trecea drept un țăran bogat, fugit din Ardeal de urgia grofilor.

În Valahia acelor vremuri, biserica avea averi uriașe, căci stăpâna mai bine de un sfert din pământurile de arat. Așa că Radu nu stătu prea mult la hanul la care trăsesse, ci se așeză în căsuța pe care i-o vânduse popa Mărin, pe mai mulți bani decât făcea. Casa și grădina nu erau în stare prea bună, însă Rada le făcu să strălucească de curățenie. Femeii nu-i fu ușor să se împace cu firea cea nouă a bărbatului său, care de-acum avea pungi cu aur. Radu îi spusese chiar din întâia zi, că banii luați de la boier Jorj nu erau pentru ei, ci pentru săraci. Rada se împăcase cu ideea, iar de-acum doar ofta când își vedea bărbatul plecând pe la săraci cu chimirul plin și întorcându-se cu el gol.

Însă galbenii nu ținură prea mult, căci sărăcia era adâncă pe aceste meleaguri. Boierii și popii exploatau țărănimea, iar iobagii și clăcașii nu aveau niciun mijloc de a trăi mai bine și erau la cheremul stăpânilor. Mereu obosiți, mereu bolnavi, mereu flămânzi, cei legați pământului nu mai erau ființe umane, ci doar un număr. În actele de vânzare ale vremii, nu se pomenea suprafața pământurilor, ci numărul de țărani robi care trăiau pe ea. "Se vinde moșia Urloaia, dimpreună cu 463 de suflete" stă scris în unul dintre aceste acte. Iar cele 463 de suflete erau cu toții sclavi. Clăcașii mai aveau câte o cocioabă prăpădită pe care părinții le-o lăsau copiilor sau câte o curtică în care creșteau orătăni în condiții de igienă cu neputință de închipuit. Dar iobagii nu aveau nimic. Nici măcar suflete. Se nășteau în robie, trăiau în robie, mureau în robie. Învățații vremurilor - proveniți din pătura boierească - au scris despre ei că ar fi fost trândavi, mincinoși, hoți. Și uită că de fapt erau bolnavi, obosiți, flămânzi și obidiți. Întâiul lucru pe care îl învățau încă din copilărie era că, fie că munceau cât 10, fie cât o jumătate de om, jugul le rămânea pe grumaz, iar singura izbăvire din viața asta cumplită, era moartea.

După ce dăruie până și ultimul gologan, Radu se duse la un giuvaerghi de la Câmpulung. Acesta era prieten cu popa Mărin, care-i povestise răsând câți bani îi ceruse pe casă. Giuvaerghiul încercă și el să-l înșele. Îi spuse că nu are cum să aibă el, un țăran, asemenea giuvaerghice scumpe, decât din furat. După ce îl amenință că se duce la arnăuție să-l pârască, haiducul nostru îi trase o sfântă de bătaie, apoi îl făgăduie că îi dă foc la casă, dacă îl pârăște. Giuvaerghiul prinse frică și-i spuse toată tărășenia popii Mărin, care scrisese tuturor cunoscuților săi din Ardeal, să afle ce era de aflat despre acest nou-venit în târg, care se numea Radu Anghel.

Haiducul nostru înțelese că giuvaerghiul de prin târgulețele mici nu au de unde să-i dea atâția bani pe giuvaeruri atât de scumpe. Așa că se duse la București, de unde se întoarse cu câteva pungi de bani, care ajunseră și ele pe mesele săracilor și oprimaților din Argeș, Dâmbovița și - mai ales - Mușcel.

Toamna aceea aduse recolte bogate, iar căruțele cu grâne cutreierau întreaga Țară Românească și până la marea cea mare, de unde plecau cu corăbii semețe către toate colțurile lumii sau cu bărci joase și largi în sus pe Dunăre. Însă toată bogăția aceasta nu ajungea până la cei care o munciseră. Pungi îndesate cu galbeni intrau în vistieriile boierești, iar aceștia jucau averi uriașe la Stos sau le dădeau pe giuvaerghice pentru țiitoarele lor.

Radul mării era cunoscut de către toți sârmanii, iar aceștia îi trimiteau vorbă atunci când vedeau câte o trăsură încovoiată de lăzile cu aur, intrând prin conace. Și începu urgia pentru boieri. Serile se culcau tremurând la gândul că haiducul are să vină la miezul nopții să le golească vistieriile. Iar viteazul nostru nu se lăsa prea mult așteptat. Nici popii nu scăpau, iar după ce îi dădeau Radului aurul jecmănit de la săraci, acesta le ducea înapoi oamenilor rodul muncii lor. Popii strigau sus și tare în fața altarelor despre mișeliile haiducului, iar săracii încetară să mai dea pe la biserică. Boierii strigau și ei sus și tare la arnăuție și la vodă, iar aceștia trimiteau potera după el. Însă zbirii stăpânirii nu-l găseau, pentru că știau că toți cei care îl găsiseră, se aleseseră cu câte un glonț în braț sau în picior. Așa că

și Vodă și boierii înțeleseseră că arnăuții lor nu erau buni la altceva decât să strângă biruri de la oamenii fără apărare.

Boier Jorj, nepotul Năneștii, puse răsplată două pungi de galbeni aceluia care-i aducea capul Radului mării. Într-o noapte se trezi buimăcit de la palma pe care o primise.

- Am venit pentru cele două pungi de galbeni, boierule, auzi el din întunericul de-abia îndulcit de lumina candelii. Că mi-am adus capul cu mine. Iar pentru că mi-am adus și trupul dimpreună cu capul, am să-ți mai cer câteva pungi, în afară de cele două pentru răsplată.

Boierul vru să strige, dar haiducul îi puse o mână în gât și-i mai dădu două palme de-i clănțăniră măselele. După aceasta, boier Jorj se supuse ca un mieluşel, iar viteazul nu-l mai bătu, însă când ieși din conac era urmat de trăsura condusă de pe capră de boier, leorcă de sudoare după ce cărase în ea lăzi și pungi și scrinuri. Îl lăsă în mijlocul câmpului, iar în drumul său către dealul Cetăţea, se opri în toate satele și le dădu galbeni nenumărați sărmanilor, care de-acum aveau cu ce trece iarna.

Pe dealul Cetăţea, un vânător din Bărbuleţu, pe nume Budac, îl dusesse pe Radu la o grotă numai de el știută. Pe Budac, îl cunoscuse Radu din prima clipită, când văzuse pe fața lui căutătura aceea de vultur despre care îi vorbise moș' Ilie. Budac era un bărbat mândru la înfățișare și - fiind țaran liber - nu era legat pământului. Era însă din același soi ca și Radu, că nu se pricepea la muncă la câmp. Iar când se apuca de cosit sau de săpat, i se însângerău mâinile numaidecât. Fiind valah, nu primi învoire să intre în oastea de arnăuți, oricât de dibaci ar fi fost la mânăuirea armelor. Așa că se făcuse vânător și era cel mai iscusit din trei județe. Când trecuse întâia oară prin Bărbuleţu, Radu îi dăduse câțiva gologani, iar Budac i-i dădu numaidecât unei bătrâne care de-abia șontăcăia prin mulțimea care-l înconjurase pe viteaz. Văzând aceasta, Radu se duse numaidecât la el și-i spuse:

- Ia punga asta cu galbeni.

Budac vru si-i spună ceva clătînând din cap, însă celălalt îi tăie vorba:

- Nu pentru tine. Pentru săracii satului.

Omul încuviințase, iar data următoare când trecu Radu prin sat, îl duse la grota ascunsă de pe deal.

Mai găsisse și alți războinici ca el prin satele din jur, dar aceștia erau puțini. Deși o duceau greu, îi ajutau din răspuțeri pe ceilalți, așa că deveniră oamenii de încredere ai haiducului.

Sfârșitul toamnei aduse sărăcie și mai multă prin casele truditivilor, pentru că Vodă trimisese oastea să adune birurile. Zapcii, însoțiti de arnăuți, le luau bieților români până și cenușa din vatră. Căruțele cu saci de făină începură din nou să străbată Valahia.

Radul mării își dădu seama că nu avea când să le oprească pe toate și să le dea înapoi oamenilor cele necesare traiului, așa că îi chemă la el pe toți cei pe care îi găsisse din soiul războinicilor și își încropi o mândră ceată de voinici.

De-acum, căruță după căruță cu saci de făină, se întorcea la cei care trudiseră, iar Vodă nu avea ce face: țarării plățiseră o dată birul și nu mai putea să li-l ceară și a doua oară. Iar pungile cu bani nu mai ajungeau în scrinurile stăpânirii.

De la Râmnicul Vâlci, trecând prin Pitești și până la București sau urcând înspre Curtea de Argeș ori Târgoviște, niciun asupritor nu avea liniște de frica Radului. Însă înspre Câmpulung nu lovea decât dacă era neapărată nevoie. Câmpulungul era pentru el un loc de tihnă, unde îl aștepta Rada și cei șase copii ai săi, care trăiau îndestulat, dar nu în bogăție. După cum îl învățase moș' Ilie, Radu petrecea și chefulia aproape în fiecare zi, împreună cu ceata sa de haiduci, ca să mai uite de sabia care îi atârna deasupra capului. Cârciumarii din Argeș, Mușcel și Dâmbovița îl primeau cu lăutari, vin și femei, iar chefurile Radului mării ajunseseră de pomină printre oamenii acelor vremuri. Crâșma Stani de la Braniștea, era între două drumuri importante, bine ascunsă și apărată din toate părțile. Acolo înnopta ceata de haiduci când se sfătuiau să dea vreo lovitură. Iarna erau găzduiți la crâșmă chiar și câte o săptămână-două.

Despre ascunzătoarea de la dealul Cetățea nu știa decât el și Budac, mâna lui dreaptă și acolo se ascundea atunci când vreo oaste de arnăuți îi lua urma. Însă aceștia nu-l puteau căuta mai mult de două-trei săptămâni, căci răzvrătirile prin sate se țineau lanț, așa că se întorceau repezitor să le înăbușe.

Într-o tristă zi de iarnă, mama lui Radu veni după el la crâșma Stanii. Călărea un cal pe care i-l lăsase haiducul și care era blând, dar cam încet. Nu își găsi acolo fiul, dar îi lăsă vorbă crâșmăriței că moș' Ilie fusese chinuit de către arnăuți.

Maică-sa găsisese în dimineața aceea o mulțime de cai în fața casei, pe când se întorcea de la fântână. Se ascunsese, iar după câteva ceasuri bune, arnăuții plecaseră, lăsându-l pe bătrân mai mult mort. Văzu de departe că îl schingiuiseră și bănuia că arnăuții aflaseră de legătura lui cu Radu. Urcase numaidecât pe cal și plecase să-l caute.

Văzând calul lăsat în grajd înadins, mama lui Radu bănuia că arnăuții vor să o lase să-și caute fiul ca să-i ia urma. Însă femeia știa multe cărări ascunse, așa că scăpă de ei până la urmă.

Spre seară, ceata de haiduci ajunse la crâșmă, iar când află de venirea maică-sii, Radu plecă numaidecât. Se crăpa de ziuă când ajunse la Moșteni-Greci. Se uită în jurul casei cu ochii mijiți, apoi pufni o dată. Cele două iscoade ale arnăuților se traseră mai adânc între umbre, iar una dintre ele porni în fugă și dispăru prin întunericul subțire al sfârșitului de noapte.

Radu intră fără zgomot în casa în care petrecuse atâtea seri împreună cu moșneagul și învățase atât de multe despre meseria armelor. O văzu numaidecât pe maică-sa, care adormise cu capul pe lavița pe care zăcea moșul. Acesta de-abia mai sufla. Radu îi atinse fruntea, iar moșneagul deschise ochii. Încercă să spună ceva, însă nu scoase decât un șuierat chinuit.

Maică-sa tresări și se trezi, apoi îi luă mâna în mâna ei fără un cuvânt. Radu o mângâie pe frunte, apoi îi șterse lacrimile. Se așeză pe laviță și-i luă capul moșneagului în poală, legănându-l ca pe un copil. Bătrânul încercă din nou să-i spună ceva, însă de-abia își putea mișca buzele. Se uită la el rugător și Radu îi spuse:

- Știi moș' Ilie. Nu am uitat nimic din ce m-ai învățat. Am să continui să lupt contra orânduirii acesteia nedrepte atâtea vreme cât mai am o suflare în trup.

Bătrânul se uită la el împăcat și încuviință din ochi. Oftă îndelung și se stinse privind către candelă. Cu o mână tremurândă, Radu îi închise ochii, apoi șopti crâncen:

- Mă jur să nu am odihnă până nu am să-i pedepsesc pe ucigașii tăi. Mă jur să nu mai am tihnă și căpătâi decât atunci când oprimarea va înceta. Atâtea vreme cât mai sunt iobagi și clăcași, mă jur să îi omor pe toți prădașii care se hrănesc din sudoarea poporului.

- Băiatul meu ... ce ai făcut? șopti maică-sa cutremurată. Ai juruit moartea. Ai făcut legământ greu, pentru că moartea a fost aici, ca să-l odihnească pe moșneag și te-a auzit. De-acum n-o să mai ai tihnă și nici căpătâi, pentru că iobagi și clăcași au să fie întotdeauna. Iar moartea nu are să poată să te ia, pentru că ai juruit-o.

Radu se uită la ea întunecat și răspunse apăsător:

- Dacă-i așa, atunci eu sunt cu atât mai bucuros. Am să pot să ucid mai mulți prădași. Iar dacă nu este așa, atunci viața am să mi-o dau, luând cât mai mulți cu mine.

Radu și maică-sa rămaseră întreaga zi în casa lui moș' Ilie, făcând pregătirile pentru înmormântare. Îl veghează peste noapte, iar a doua zi de dimineață, sătenii îl ajută să-l pună în căruța către cimitir.

La înmormântare, mama Radului văzu că preotul se uita în jur cu coada ochiului, așa că îi șopti:

- Băiatul meu, popa se cam uită ...

- Am văzut mamă, îi tăie acesta vorba. Arnăuții sunt ascunși după biserică.

Slujba luă sfârșit și racla fu coborâtă în pământ, iar haiducul îi spuse repezit:

- Mamă, ia calul și du-te la Rada la Câmpulung. Aici nu mai poți sta.
- Știi dragul mamei, știu.
- Ia-o pe sub coastă și prin pădure și nu ieși la șleah!

Femeia încălecă și plecă grăbită în cealaltă direcție față de biserică. Cum o pierdu din priviri, Radu încălecă și el și porni la pas. Cu privirea întunecată, se îndrepta scrâșnind din dinți înspre aceia care omorâseră un bătrân neputincios și aproape orb, doar ca să îl facă să spună unde se afla învățăcelul său.

- Dă-te Radule legat! îi strigă căpitanul arnăuților, îmboldindu-și calul din spatele unui zid.

Ceialți arnăuți își mână și ei caii, așezându-i de-a stânga și de-a dreapta căpitanului. Haiducul continuă să înainteze, cu ochii aruncând scânteii.

- Dă-te legat - strigă celălalt din nou - că altfel mori împușcat.

Iute ca fulgerul, Radu scoase un pistol de la chimir și trase. Căpitanul căzu de pe cal cu o gaură drept în frunte. Arnăuții traseră și ei, iar calul Radului se prăbuși sub el. Atunci, voinicul nostru scoase pistolul cel cu 12 țevi și începu să tragă.

Puținii care mai rămăseseră în viață o luară la fugă. Radu, neatins de vreun glonț, urcă pe calul căpitanului și porni încet către Câmpulung.

În toate bătăliile lui de până atunci, haiducul nu împușcase ca să omoare, decât dacă era neapărată nevoie. Trăgea mai mult la picioare, ca să-l betegească și să-și scoată din luptă dușmanul. Dar de-acum, nu mai avea de ce să le arate milă. Începând cu acea zi, aceea a înmormântării lui moș' Ilie, Radu se dezlănțui ca un demon răzbunător. Oricine i se punea dinainte cu o armă în mână, murea cu o gaură în frunte sau în piept. Urgia nu ierta niciunul din asupritorii poporului, iar stăpânirea tremura de spaimă. Vodă tocmea zeci și sute de arnăuți, însă fără vreun folos - niciunul nu scăpa cu viață în fața haiducului. Cu toții povesteau cu groază că Radu Anghel e moroi, că nu se ating gloanțele de el, iar glonțul său își găsește ținta chiar și prin întuneric sau în spatele ascunzișurilor.

Încercând să stăvilească potopul jafurilor de prin conacele boierești, Vodă porunci giuvaergiilor să nu cumpere de la nimeni giuvaiericale fără hârțoage. Radu nu mai putu să vândă giuvaiericalele prădate de pe la conacele boierești, așa că le adună toate în ascunzătoarea lui de pe dealul Cetățea. Se gândea să se ducă să le vândă peste munți, la giuvaergii de la Brașov, dar avea prea multe nedreptăți de îndreptat prin Valahia, așa că, atunci când se strângeau prea multe giuvaiericale, le îngropa pe la rădăcina vreunui copac. Bani însă nu îngropa, ci-i dădea numaidecât necăjiților de peste tot.

Anii trecură ca visurile. Boierii, popimea și Vodă se împăcaseră cu ideea că n-or să-l prindă vreodată pe Radul mamei. Așa că, de-acum încercau să-i tragă în capcană pe cei din ceata lui. Căpetenia însă, veghea asupra lor, iar în patru rânduri, își scoase tovarășii de la ocnă, cu atât de multă iscusință, încât stăpânirea nu afla decât câteva zile mai târziu că ocnașii scăpaseră.

În ultimul an de domnie fanariotă - pe vremea lui Vodă Știrbei, al cărui strămoș, marele ban Dumitrache Știrbei, a adus regimul fanariot în Țara Românească - mama Radului muri. De-abia împlinise 50 de ani, însă anii de robie, cu muncă grea, înfometare și boli, îi îmbătrâneau pe bieții iobagi și clăcași înainte de vreme.

Radu nu află decât după vreo săptămână, când maică-sa fusese deja îngropată. Răscolit de această moarte neașteptată, haiducul se retrase vreo trei luni la Mănăstirea Cheia, unde își petrecea vremea în post și rugăciune.

Într-o zi, câțiva bucureșteni înstăriți, veni ră la mănăstire, alungați de arșița verii din capitală. Printre aceștia, se afla și popa Mărin, care slujea de câțiva ani pe la mitropolia Bucureștilor. Preotul îl recunosc pe cel căruia îi vânduse pământ și casă la preț de două ori

mai mare decât făceau. Puse să întoarcă trăsura și porni în goană înapoi, către București. Radu înțelese ce se întâmplase, așa că deshăma un cal de la o altă trăsură a bucureștenilor și porni după el. Îl ajunse pe înserat, cu calul numai spume.

- Bună seara prea-cucernice, îi strigă el descălecând lângă hârdăul din care era adăpat calul. Da' unde plecași în graba asta?

Popa țipă, apoi dădu să fugă.

- Gheorghe - strigă el înspre rândaș - împușcă-l.

Însă țăranul se scărpină în cap pe sub cușmă, privindu-l nedumerit.

- Apăi cu ce flintă, părinte?

Radu se apropia necruțător, iar popa se adăposti pe după hârdău.

- De ce te ascunzi părințele, ai vreo frământare?

- Mișelule, au să vină arnăuții și ai să înfunzi ocna. La tăiat de sare au să-ți putrezească oasele. Proclerute!

Radu îi trase o palmă, iar popa Mărin se dădu un pas înapoi. Numai că se împiedică de poalele sutanei și se prăbuși cu un icnet. În cădere, se izbi cu gâtul de buza hârdăului. Se auzi un trosnet ascuțit, iar capul se așeză strâmb față de trupul prăbușit la pământ.

- Părinte! strigă rândașul.

Încercară să-l învieze cu apă, însă popa Mărin era dus pe cealaltă lume. Până la urmă, îl urcară în trăsura care porni încetitor către mânăstire. Radu ajunse cu mult înaintea ei. Își strânse ce avea de strâns, apoi își luă rămas-bun de la călugări și plecă în noapte. În drumul său către crâșma Stanii, se opri pe la toți ortacii săi, așa că, până a doua zi la prânz, ceata de haiduci se adunase din nou.

În anii ce urmară, poveștile despre vitejia Radului fură cunoscute de către toți robii legați pământului și nu numai de ei. Lăutarii puseră aceste povești în cântec, iar haiducul deveni o legendă vie.

Oprica fata lui cea mai mare, care îi semăna leit, mergea de-acum împreună cu ceata de haiduci. Era o fată cam urâțică, însă aprigă și pricepută în meșteșugul armelor. Se îmbrăca deseori în bărbat, iar haiducii, care la început cam râseseră de ea, o respectau și îi cereau povește. Iar la sfatul de dinaintea loviturilor pe la conace, era la fel de șireată și iscusită ca taică-său.

Spre nemulțumirea ei, haiducul o trimitea mai mereu acasă la Câmpulung, înaintea atacurilor mai primejdioase. Iar ca să nu mai rămână fără vești - cum se întâmplase atunci când murise maică-sa - își lăsau vorbă în locuri bine-știute. Unul dintre aceste locuri era în comuna Bogați și era cel mai bătrân copac din țară, numit de către localnici Tufanul Omului sau copacul lui Anghel. Cum Radu nu fusese la școală, fiind fiu de rob clăcaș, nu știa să citească, așa că născociseră un fel de alfabet compus din pietricele, crăcuțe subțiri, legate între ele și alte semne dintr-astea, care doar pentru ei aveau un înțeles.

Când și când, după vreo lovitură mai îndrăzneță, potera îl căuta și câte două-trei săptămâni. Atunci, se ascundea Radu în grotă lui de pe dealul Cetățea, iar haiducii din ceată, plecau care pe unde știau, de obicei pe la familiile lor ascunse prin jurul Câmpulungului.

În grotă, Radu ținea post negru și se ruga pentru sufletele celor pe care îi omorâse. Când se întorcea la drumul mare, avea întotdeauna noi planuri, noi ținte și noi gânduri. Haiducii din ceată, chiar și cei mai bătrâni, îl ascultau fără preget, că-l știau mai chibzuit ca ei și mai cunoscător în treburile lumii.

Domnia ultimului voievod fanariot se încheie, iar această pagină rușinoasă din istoria românilor rămase în cartea timpului în negura celor întâmplare de care nu vrem să ne aducem aminte. Veni apoi

domnia locotențială, iar dintre cei trei domnitori, niciunul nu fu mai breaz. Deși erau învățați, nu aduseră nimic bun la cârmuirea țării.

Când Radu împlini 32 de ani, în ianuarie 1859, veni la domnia Țării Românești, domnul Moldovei. Cine mai auzise de așa ceva?! Domn peste cele două principate. Boierii mai bătrâni strâmbau din nas și spuneau că domnitorul e o figură ștearsă și om de paie al boierilor mai tineri. Și chiar așa fu ... în primii ani. Toți cei cărora li se umflaseră piepturile de speranță la unirea principatelor, își pierduseră de-acum credința că s-ar mai putea schimba ceva. Patru-cinci ani mai târziu, clăcașii tot în robie trăiau, boierii tot le furau rodul muncii, iar armata țării tot din arnăuți era făcută.

Atunci începură schimbările. Omul de paie al boierilor se scutură de-odată și făcu reformele. Într-o bună zi, clăcașii fură liberați, iar Vodă le dădu pământ. Mare parte din acest pământ fu luat de la corbii negrii ai bisericilor și mânăstirilor, care-și pierdură toate averile, strânse de-a lungul veacurilor prin minciună și înșelăciune. Arnăuții fură lăsați la vatră, iar locul le fu luat de către ostași români.

Însă aceste reforme aveau să-l coste pe domnitor. Boierii cei bătrâni aveau încă multă putere, pentru că ei controlau finanțele țării. Iar Biserica Ortodoxă, e-adevărat că își pierduse mare parte din pământuri, dar gheara ei era încă strânsă cu putere în jurul grumazului poporului. Așa că, doi ani mai târziu, domnitorul care îi liberase pe clăcași, luă drumul surghiunului.

De cum începuse Cuza reformele, Radul mamii se mai mulcomise. Din împilarea de dinainte, nu rămăsese mare lucru. Clăcașii liberați, munceau de-acum pământul lor și nici nu voiau să audă că boierul îi plătește ca să muncească și pământul lui. De altfel, plata boierului era într-atât de mică încât nu era prea departe de împilarea de dinainte. Mulți boieri nu știură ce să facă în noua situație în care ei nu mai erau stăpâni peste sate întregi. Cei care nu putură să se învețe cu vremurile noi, scăpătară, iar pământurile le fură vândute pe nimica toată sau date cu arendă.

Cu câteva săptămâni înainte de abdicarea lui Cuza Vodă, un slujbaș de la judecătoria Topoloveniului, lăsă un răvaș pentru Radu, la crâșma Stanii. Cum ajunsese haiducul, crâșmărița îi spuse:

- Radule, a lăsat răvaș un slujbaș al stăpânirii, cum că Vodă te iartă dacă te întorci la vatra ta. Și îi iartă și pe toți cei din ceată, dacă lasă armele pentru plug.

Îi arătă răvașul, însă haiducul nu prea era deprins cu cărturăria, așa că doar îl puse în șerpar.

Toată noaptea se sfătuiră haiducii, iar când se crăpă de ziuă, hotărârea era luată. Cu toții se lăsau de haiducie și se întorceau la casele lor. Împărțiră puținii bani care le mai rămăseseră, iar Radu le spuse că are să vândă giuvaiericalele de pe unde le îngropase și are să le mai aducă alți bani.

- Țineți seamă - le spuse el înainte de a se despărți - banii aceștia nu sunt ai voștri, ci ai săracilor voștri.

- Am înțeles căpitane, răspunseră cu toții și mai băură o carafă de vin, înainte de a pleca.

Pe la sfârșitul lui ianuarie 1866, Radu se duse la judecătoria de la Topoloveni. Judecătorul Vespescu îl privi cu teamă - cine nu auzise de Radu Anghel? Citi răvașul pe care haiducul îl scoase din șerpar, încuviințând de câteva ori. Îi spuse apoi:

- Radule, ceasurile sunt cam târzii, iar nevastă-mea mi-a trimis vorbă că mă așteaptă cu masa. Nu-i vrea mai bine să vii mâine dimineață, să facem hârtoagele? Că nu-i numai iertarea lui Vodă, ci și zapisurile pentru pământul cu care ești împrumutat și alte alea. Cred c-o să ne ia mâine, până pe după prânz.

Haiducul încuviință și plecă înspre hanul la care trăsesese. Stătu pe prispă până pe la miezul nopții, gândindu-se la viața lui în haiducie și vărsând din când în când câte o picătură de țuică, pentru sufletul câte unui mort de care-și aducea aminte. Înainte să adoarmă, șopti:

- Mulțumescu-ți ție Doamne, că de-acum menirea și jurământul meu sunt împlinite. S-a terminat cu oprimarea și cu moroi care ne sugeau sângele.

Pentru întâia oară în mulți ani, Radul mării dormi somn liniștit, fără gânduri negre și fără ură.

A doua zi de dimineață, se duse în fața judecătorului.

- Radule - spuse acesta mios - vodă a dat scris că te iartă, dacă lași armele și te întorci la vatră. Așa că, întâiul lucru pe care îl ai de făcut, este să-ți dai armele slujbașului acestuia al meu. Iar asta trebuie să o faci chiar acum, adăugă el după o clipă, văzând șovăiala celui alt.

Haiducul oftă și scoase cu grijă cele două pistoale mari. Le puse în sacul ținut deschis de către slujbaș, apoi scoase pistolul cu 12 țevi. Se uită lung la el și își trecu degetul celeilalte mâini peste netezimea țevelor din oțel călit de meșterii nemți. Îl puse și pe acesta în sac, apoi scoase iataganul și cele două hangere. La sfârșit, fu rândul flintei lungi cu două țevi, pe care o purta la spate. Rămas fără arme, Radul mării oftă, apoi încruntarea fu înlocuită de o expresie senină și împăcată.

- Pentru semnarea zăpizurilor, avem nevoie de martori. Stai așa să-i chem.

Judecătorul ieși din sală cu pas grăbit, iar haiducul pufăi neîncrezător.

Ușa grea se deschise, iar prin ea trecu un căpitan însoțit de 20 de dorobanți din noua armată creată de Cuza vodă. Căpitanul avea sabia în mână, iar dorobanții trăsese pistoalele. În urma lor, intră judecătorul Vespescu, cu o expresie satisfăcută pe față.

- Te-o fi iertat el vodă, Anghel, dar noi nu uităm și nu iertăm. Vărul Jorj are o vorbă cu tine.

Arată cu capul către căpitan și adăugă:

- Dar asta numai după ce va fi terminat căpitanul Negoescu, care îi e cumnat. Ți s-a apropiat funia de par. Ce credeați tu Anghel, că n-o să te prindem până la urmă?

Haiducul îl privi netulburat și ridică mâinile, întinzându-le către un dorobanț, care i le legă cu o sfoară. Îl conduse apoi printre ceilalți, care se depărtară o jumătate de pas, coborându-și privirile. Mâinile li se albiră pe baionetele de la brâu. Căpitanul vru să-l lovească, dar haiducul îi aruncă o privire care-l îngheță. Făcu nervos un gest din mână, iar dorobanții se aliniară doi câte doi în urma lui. Radu fu condus la o căruță cu gratii și încuiat cu un lacăt greu. Dorobanții încălecară și porniră în urma căruței, iar judecătorul îi strigă în urmă:

- În ocnă au să-ți putrezească oasele Anghel, la tăiat de sare.

Radu știa că închisoarea nu era prea departe și că nu avea prea multă vreme, așa că, de cum porni căruța, se aplecă și scoase din cizmă o lamă ageră de Veneția. Tăie sfoara cu ușurință, apoi mai scoase o lamă. Înfășură bucata de sfoară în jurul mâinilor, ca să pară că le are încă legate și ca să ascundă cuțitele. Intrară în curtea închisorii, dar străjerii nu închiseră poarta grea cu ferecături, ca să nu mai fie nevoiți să o deschidă încă o dată atunci când plecau dorobanții și căruța. Aceasta se dovedi a fi o greșală care îi costă multe lovituri de biciușcă de la căpitanul Negoescu.

Haiducul fu coborât din căruță și merse încet printre cele două șiruri de dorobanți. Dintr-odată, sfoara îi zbură de la mâini și lamele fulgerară ager în soare. Se repezi înspre căpitan, care nu apucă să scoată sabia și îl lovi cu pumnul în gură. Acesta căzu leșinat, iar dorobanții se gândiră în sfârșit să scoată pistoalele. Însă cuțitele Radului șuierau spintecând aerul chiar în fața lor. Câțiva o luară la fugă și alți câțiva căzură sângerând. De-odată, un glonț îi zbârnâi pe la ureche și Radu înțelese că venise vremea să plece. Străjerii închisorii se treziseră din stupeoare, iar acum trăgeau după el din toate părțile.

Din câțiva pași, haiducul sări pe calul căpitanului și porni în galop. Străjerii de la poartă săriră să-i ia calul de dârlogi, dar voinicul nostru îi lovi cu piciorul și își continuă goana turbată.

După câteva minute bune de galop, se opri și descălecă. Se pipăi să vadă dacă nu era rănit, apoi se uită atent la armăsar, din toate părțile. Nici unul nici altul nu fuseseră atinși de vreun glonț.

- Trebuie să-l prindem repede, să nu se ducă la Vodă, spuse căpitanul Negoescu, sorbind din ceașca de cafea.

- Vodă ăsta nu mai face prea mulți purici, răspunse boier Jorj, iar judecătorul Vespescu încuviință din cap.

Erau tustrei în odaia de oaspeți a judecătorului, sfătuindu-se ce să facă după scăparea haiducului.

- Eu îl cunosc pe Anghel - spuse boier Jorj - acum o să se ducă la ascunzătoarea lui de la Cetățea, să-și ia arme și bani. Apoi o să-și adune iar ceata lui de bandiți și o să încerce să vină să se răzbune.

- Atunci eu mă duc numaidecât să așez pândari în jurul dealului. Se spune că acolo sunt ascunse toate comorile pe care le-a jefuit acest procler. Dacă le găsim ...

Nu termină ceea ce voia să spună, dar privirea lui pofticioasă spunea tot ceea ce era de spus. Își continuă sfatul și cafelele până la apus, apoi căpitanul Negoescu plecă să le dea ordine dorobanților.

Pe la miezul nopții, judecătorul se trezi icnind. Radu îi turnase o găleată de apă pe față. Îi puse judecătoresei un cuțit la beregată și-i șopti:

- Dacă scoți un singur sunet, ai să taci pe veci. Ai priceput?

Femeia încuviință înfricoșată. Judecătorul încercă să fugă, iar haiducul îl lovi îndesat, până când acesta căzu. Nevastă-sa începu să plângă fără să scoată un sunet. Radu îi turnă judecătorului pe față ceea ce mai rămăsese din găleată, iar acesta se trezi încă o dată icnind și pufnind.

- Am venit după pistoale, boierule. Și după flintă și alelalte arme ale mele.

- Sunt ... sunt ... în scrin - îngăimă celălalt - în odaia mare.

Voinicul nostru îl ridică de o mână, apoi îl luă de gulerul cămășii de noapte și-l duse afară din încăpere. Înainte să iasă, se uită înspre femeie, care se chirci între perne, scoțând un scâncet. Ajunși în odaia mare, deschise scrinul, iar primul lucru pe care-l văzu haiducul fu o lădiță cu giuvaiericale. Luă câteva în mână, iar judecătorul îngăimă:

- Nu sunt ale mele. Mi-au fost lăsate ca să le vând și să dau banii la săraci.

Radu se apucă să-l bată fără ură și fără milă, lăsându-l mai mult mort decât viu.

Toți haiducii din ceată se întorseseră la vetrele lor, iar acum trăiau ca țărani liberi. Cu banii care le mai rămăseseră îi ajutaseră pe cei din jur, iar satele lor trăiau de-acum în bunăstare. Numai Fulga și Budac fuseseră prigonii de către aceia care nu ținuseră seamă de iertarea lui Vodă, ci îi închiseseră.

Radu adună ceata pentru ultima oară ca să-i scape din ocnă, numai că cei doi fuseseră schingiuiți, așa că fuseră duși pe brațe de ceilalți haiduci la peștera Dâmbovicioara. Tot acolo ascunseseră Radu o parte din giuvaierurile prădate de la boierii și preoții de dinaintea venirii lui Cuza-Vodă. Acesta își pierduse tronul între timp, iar cei doi domnitori vremelnici - de dinaintea înscăunării regelui Carol - nu fură mai breji decât domnitorii fanarioți ai secolelor de dinainte.

Radu îi lăsă la peșteră pe Fulga și Budac, îi trimise la vetrele lor pe ceilalți, iar el luă câteva giuvaieruri și trecu muntele către Brașov, să le vândă. Când se întoarse în țară, trecu pe la toți foștii lui haiduci să le lase bani, apoi se duse la ascunzătoarea de pe dealul Cetățea, să cugete ce să facă, acum că împilarea și jefuirea țăranilor de către boieri și popi, încetase. Însă atunci când urcase dealul, pândarii puși de căpitanul Negoescu îl văzură.

După câteva zile, Radul mamii plecă înspre Târgoviște, cu gând să se ducă la București, la curtea lui Vodă Ghica, despre care auzise că era om învățat și drept. Odată în viață își zise că merită să încerce să-și câștige dreptatea fără să o ia pe calea armelor. Ajuns pe la Gheboieni, văzu cu coada ochiului în urma lui o sclipire de arme. Se opri, scoase ocheanul, și cei-i fu dat să vadă? Un șir lung de dorobanți, pluton după pluton, cu câte un porucic în frunte, călăreau la galop. Căpitanul Negoescu se duseseră la

nașul său, care era prieten bun cu comandantul armatei și-i ceruse să-i încredințeze comanda tuturor dorobanților din Argeș, Dâmbovița, Prahova și Muscel, ca să-l prindă pe acel tâlhar care nesocotise porunca și iertarea lui Vodă.

Ajuns la Dragomirești, trecu râul cu gândul să-și piardă urma, dar dorobanții îl urmau cu caii numai spume. Urcă Dealul Cârstienilor în galop, apoi descălecă și-i dădu animalului o palmă pe crupă. Acesta zvrâli din picioare și se pierdu în pădure. Radu lăsă cărarea bătută și o luă de-a curmezișul pădurii, prin hățiş.

Dorobanții trăgeau zeci și zeci de gloanțe după el, dar niciunul nu-l atingea. Însă când Radu trăgea, unul din urmăritorii lui cădea cu o gaură în frunte.

- Åsta-i moroi, căpitane, strigă un ostaș înfricoșat. Că gloanțele nu-l ating.

- Ce moroi mă, strigă alt dorobanț, ai mai văzut tu moroi să umble ziua? Lumina soarelui îi arde, de-asta umblă numai noaptea.

- Căpitane - zise celălalt - bunica mea a fost vrăjitoare mare și mi-a spus că sunt și moroi care umblă ziua. Și nu-i omori decât cu argint tăiat în patru.

- Atunci ce mai aștepti? Taie un argint în patru și trage după el.

- Dară nu am, căpitane, de unde să am eu atâta bănet.

Negoescu scoase trei creițari și-i dădu ostașului, care îi tăie după liniile crucilor de pe spatele monedelor. Băgă sferturile în pușcă și trase. Bucățile de argint zbârnâiră prin aer, zburând și răsucindu-se în mod neașteptat. Unul dintre aceste sferturi i se înfipse haiducului chiar în vâna mare de la gât, făcându-i o tăietură adâncă.

- Este rănit proclletul, chiui căpitanul când văzu picăturile de sânge prin hățişul din ce în ce mai des.

Noaptea se lăsa deja, iar dorobanții aprinseră cele câteva făclii pe care le aduseseră cu ei. Însă acestea nu ținură prea mult. Dimineața, când se întoarseră la cai, aceștia nu mai erau acolo unde îi lăsasera, iar străjerii lăsați să-i păzească fură treziți cu lovituri de picioare și de biciușcă de către căpitanul Negoescu, turbat de furie.

Haiducul dispăruse împreună cu caii.

- Nevastă - șopti sfârșit Radu, când intră în casă - du-te de-l adă pe felcer să mă coasă.

Rada își duse mâna la gură când îl văzu, cu hainele toate înroșite de sângele care îi mustea la gât, cu ochii aprinși în cap și clătinându-se pe picioare. Îl ajută să se așeze și-i dădu o cârpă și o căldare cu apă, apoi ieși în fugă.

Însă felcerul nu mai putu face mare lucru. Îi cusu vâna cu fir de borangic, știind că nu folosește la nimic, pentru că pierduse prea mult sânge. Înspre seară, o mulțime mare se adunase în fața casei, iar în odaie fură lăsați să intre numai haiducii din ceata lui. Doar Fulga și Budac lipseau, zăcând încă în peștera Dâmbovicioarei și aflând mult mai târziu despre toate acestea.

Haiducul Radu Anghel, zis Radul mării, își dădu ultima suflare înspre seară, șoptind cu ultimele puteri "liber". Așa se stinse unul din ultimii haiduci ai acestui neam, născut în robie, dar liberat prin propria-i voință.

Radul mării fu îngropat la mânăstirea Sfânta Treime. Mulțime cum fu aceea care îi urmă coșciugul, nu se mai văzuse vreodată la Câmpulung. Sute și sute de oprimați, pe care haiducul îi ajutase, îl jeliară pe ultimul drum pe binefăcătorul lor. Călugării îi aprinseră lumânări timp de mulți ani și-l pomeniră în slujbele lor, pe acela care a lăsat o amintire călduroasă în inimile oropsiților vremii.

Menit încă de la naștere unei vieți de servitudine, Radu Anghel s-a răzvrătit contra boierimii și popimii, care trăiau din sudoarea amară a poporului român și, timp de mai bine de un deceniu și jumătate, i-a făcut pe acești spoliatori să-i guste tăișul sabiei. Dintre marii vremii - care au scris despre el cum că ar fi fost un leneș și un ticălos - nu a mai rămas niciunul în amintirea poporului. Însă Radul mării, după mai bine de un secol și jumătate de la moarte, încă trăiește în baladele și poveștile noastre. Încă este pomenit și amintit drept unul dintre cei mai de preț ocrotitori ai neamului și una dintre puținele candelă care au luminat întunericul secolelor de asuprire, aduse de domnitorii fanarioți, boierii despotici și popii lacomi care au oprimat acest popor.

Să-i fie țărâna ușoară!

Și-am încălecat pe-o șă și v-am spus poveste-așa.